

Občan a právo

jaro 2020

Mgr. et Mgr. Michal Škerle

Zápočet – vypracování zadaných úkolů a jejich odeslání
na email



Zkuste se na chvíli zamyslet nad
dvěma otázkami....

Co je to PRÁVO?

Co je to
SRAVEDLNOST?

*„Právo přikazuje toto: počestně žít, druhému neškodit,
každému dávat, co mu náleží.“*

(Ulpianus)



„Právo je umění dobrého a spravedlivého“
(Celsus)

„Spravedlnost je pevná a trvalá snaha poskytnout každému, co jeho je právem.“

(Ulpianus)

„Vrchol práva, vrchol bezpráví“
(Cicero)

- křivdy mívají často původ v zlomyslném a chytráckém výkladu práva
- je nutno postupovat čestně, tj. nevykládat literu zákona formalisticky
- Cicero uvádí příklad vojevůdce, který uzavřel s nepřítelem příměří na třicet dní a potom v noci pustošil nepřátelské území s odůvodněním, že příměří bylo uzavřeno na dny, nikoli na noci

„Znát zákony neznamená držet se jejich slov, ale znát jejich moc (účinnost) a sílu.“

(Celsus)

Právo

- člověk je tvor společenský
- musí se chovat tak, aby v lidské společnosti dobře obstál
- odedávna existují rozmanitá pravidla správného chování
- právo je pak soubor těch pravidel, která jsou tak důležitá, že jejich dodržování musí vynucovat a porušení postihovat společenská autorita, která společnost řídí (stát)

Právo

Právo je uspořádaný systém norem stanovených a vynutitelných státem, podle kterých se odedávna řídí lidské spolužití.

Právo je soubor norem vydaných anebo uznaných státem, které jsou pro společnost závazné a jejichž dodržování je vynuceno státní autoritou.

Právo a morálka

Jaký je vztah práva a morálky?

mají stejný účel – usměrňují a řídí chování lidí, snaží se příznivě působit na vývoj mezilidských vztahů

rozdíly:

právo je obvykle psané, morální normy ne
dodržování právních norem vynucuje stát

PRÁVO JE MINIMUM MORÁLKY

= kdo nedodržuje alespoň toto minimum, ohrožuje společnost
do té míry, že se ním stát musí vypořádat...

v právním státě je právo v souladu s morálkou

Právo objektivní a subjektivní

Právo objektivní – „je souhrn nebo systém právních norem“.

Objektivní právo je obsaženo v právních předpisech. Představuje právní řád státu a je závazné pro všechny členy společnosti. Tento pojem je obsažen například ve větě: Právo v České republice je výsledkem normotvorného procesu.

Právo objektivní a subjektivní

Právo subjektivní – „je právní normou určená možnost chování nebo jednání právních subjektů“.

Stanovuje tedy míru možného chování oprávněného subjektu. Tento pojem, lze nahradit také pojmem „oprávnění“. Je spojeno s právní povinností jiného právního subjektu. Subjektivní právo vyplývá z práva objektivního. Tento pojem je obsažen například ve větě: *„Každý by měl znát svá práva.“*

Právo objektivní a subjektivní

*Nepřesnosti a zaměňování významů pojmu právo, tedy i pojmů objektivní a subjektivní právo, je do jisté míry způsobena i českým jazykem. Tento problém se například v anglickém jazyce nevyskytuje, protože pro naše slovo právo má anglický jazyk dva výrazy, a to **law** pro právo objektivní a **right** pro právo subjektivní.*

Právo objektivní a subjektivní

Právní vědomí – souhrn právních názorů a představ lidí o právu, spravedlnosti a účelnosti právních norem

Historický vývoj práva

- Co bylo dříve – PRÁVO nebo STÁT?
- Právo vzniká současně se vznikem prvních států – panovník potřeboval k udržení moci efektivní právní systém a státní aparát k jeho vynucení
- Zpočátku bylo právo pouze zvykové (obyčejové), ale již ve starověku vznikají první kodifikace
- Nejstarší dochovaná právní památka – **Chammurapiho zákoník** (kolem r. 1686 př. n. l.)
 - normy ze všech oblastí práva (rodinné, obchodní)
 - tresty formou odplaty „oko za oko“

Římské právo

- Římané vytvořili do té doby nejpropracovanější právní systém
- I v současnosti se stále římské právo vyučuje na právnických fakultách a je na něm z velké části založeno současné soukromé právo
- Významný zdroj: Gaius – Učebnice práva o čtyřech knihách
- Nejvýznamnější kodifikace: **Corpus iuris civilis**
 - nechal sepsat v 6. století byzantský císař Justinián I
- od 11. století začíná docházet k recepci římského práva

- Ve středověku je právo výrazně ovlivněno mocí katolické církve
- Soudní proces ve středověku je striktně formální ovlivněn iracionálními okolnostmi
 - Ordály – tzv. boží soudy – selhání práva
- V 18. století se vlivem osvícenství začíná zcela měnit jak soudní proces, tak samotné právo, vznikají zásadní evropské kodifikace občanského práva:
 - Francie – Code civil (1804) – inspirace pro zbytek evropy
 - Německo – Občanský zákoník – BGB (1896)
 - Rakousko – Všeobecný občanský zákoník – ABGB (1811)
 - Platný na našem území až do r. 1950!
 - Vychází z něj i současný Nový občanský zákoník, účinný od r. 2014

Právní vývoj českých zemí

- Nejstarší české zákoníky: Dekreta Břetislavova (1039) a Statuta Konráda II. Oty (1189)
- 1348 ustanovení Zemí Koruny české Karlem IV
 - nebyla jednotna práva = právní partikularismus
- Vladislavské zřízení zemské (1500)
 - ústavní norma, oslabení moci panovníka
- Obnovené zřízení zemské (1627, 1628)
 - prosazení panovnického absolutismu
- Osvícenské reformy Marie Terezie a Josefa II.
 - zrušení mučení nebo nevolnictví
- ABGB (1811)

Právní vývoj Československa

- Ústava z roku 1920
- Po celou dobu první republiky značný právní dualismus, např. v trestním právu
- Nepodařilo se přijmout nový občanský zákoník ani trestní zákoník
- 1939 – 1945 platilo nacistické právo, které mělo přednost před právem národním
- Po převzetí moci KSČ – Ústava 9. května (1948)
- Ústava z roku 1960
- Ústavní zákon o federaci – 1968
- Občanské (1950, 1964) a trestní zákoníky (1950, 1961)

Právní vývoj Československa

- 1993 – Ústava ČR a LZPS
- 1. 5. 2004 vstup do EU – platnost komunitárního práva
- Nový trestní zákoník – 2009 (účinný od 1. 1. 2010)
- Nový občanský zákoník – 2012 (účinný od 1. 1. 2014)
- stále nemáme nový občanský soudní řád (1963) a nový trestní řád (1961) – procesní normy

Právo pozitivní a přirozené

- Pozitivní právo (ius positivum)
 - Vzniká z vůle zákonodárce
 - Zákonná forma
 - Legitimita (platnost)
 - Při porušení následuje sankce
- Přirozené právo (ius naturale)
 - Danost
 - Práva a svobody vystupují jako principy a ideje jednání
 - Jsou morálně zdůvodnitelné
 - K jejich vynucování slouží kritika ze strany společnosti

Gustav Radbruch

- *"Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je obsahově nespravedlivé a neúčelné, to ovšem vyjma případů, kdy rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon jako nepatřičné právo musí spravedlnosti ustoupit."*

Právní normy

právní norma – pravidla chování, která jsou ve státě uznávána za právně závazná, jsou obsaženy v pramenech práva a jsou vynutitelné státní mocí

Právní normy

Právní norma je základní jednotkou právního systému.

Právní norma je pravidlo, které ke svému vyjádření potřebuje určitou formu – formální pramen práva.

V české republice je nejtypičtější formou normativní právní akt (právní předpis, zákon). Ucelený normativní právní akt, tvořící základ jednoho z právních odvětví, se obvykle nazývá zákoník nebo kodex.

Znaky právních norem

1. Normativnost – norma stanoví příkaz, zákaz nebo oprávnění *co má být* – *co být může* – *co být musí* – *co být nesmí*, podle toho rozlišujeme právní normy:

- příkazovací normy
- zakazující normy
- opravňující normy

Znaky právních norem

2. **Obecnost** – právní norma je nejen závazná, ale obecně závazná tzn. neřeší jednotlivý konkrétní případ, vztahuje se na neurčitý počet případů, obecný okruh adresátů (účastníci silničního provozu)

3. **Vynutitelnost (státní donucení)** – tento znak odlišuje právní normu od jiných druhů ostatních norem

4. **Státem stanovená forma** – aby právní norma byla platná, musí mít určitou státem stanovenou formu, tyto formy jsou tzv. prameny práva (zákon, vyhláška).

Dělení právních norem podle závaznosti

každé pravidlo nemusí být vždy závazné. Norma může být i radou nebo doporučením, podle tohoto hlediska rozlišujeme právní normy:

- **kogentní normy**

- stanoví pravidlo chování, které je pro subjekty *závazné a neměnné* – nepřipouští odchylku od pravidla
- typické pro *právo veřejné*

- **dispozitivní normy**

- stanovují závazné pravidlo pro případ, že se strany nedohodnou jinak
- typické pro *právo soukromé* – typická formulace: není-li dohodnuto jinak

Struktura právní normy

- Hypotéza
 - určuje okolnosti, za kterých se uplatní daná právní norma (tzn. co se musí stát, aby byla právní norma použita)
- Dispozice
 - vlastní jádro každé právní normy, stanoví vlastní pravidlo chování (tzn. co následuje, jestliže nastanou příslušné okolnosti)
- Sankce
 - stanoví nepříznivé důsledky (trest) při jejím porušení

- *Výpovědí může rozvázat pracovní poměr zaměstnavatel i zaměstnanec. Výpověď musí být písemná, jinak se k ní nepřihlíží.*
- v právním řádu jsou právní normy obsahující všechny tři uvedené části v jediném ustanovení spíše výjimečné
- bývají rozptýleny v rámci právního předpisu nebo mohou být i ve zcela jiném předpisu, v právním řádu mohou existovat společné hypotézy i sankce...

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

*„Veřejné právo je to, které se týká všech (Římánů),
soukromé právo se vztahuje ku prospěchu jednotlivců“
(Gaius)*

*„Veřejné právo je to, co je v zájmu státu, soukromé právo
je to, co slouží jednotlivému člověku.“
(Ulpianus)*

*„Právo veřejné je to, co nemohou jednotlivci měnit svými
úmluvami.“
(Papinianus)*

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Obtížně definovatelné, proto se uchylujeme k jistým pomocným metodám.

Způsoby odlišení:

1) Zájmová (Ulpianova) teorie

- Kritériem je zájem jednotlivce nebo veřejné moci v právním vztahu

2) Organická teorie

- Kritériem je povaha subjektů právního vztahu

3) Mocenská teorie

- Kritériem je, zda některý ze subjektů vystupuje v právním vztahu z pozice veřejné moci

4) Metoda právní regulace

- Kritériem je, do jaké míry se subjekty podílejí na vzniku, změně nebo zániku právního vztahu

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Pro rozlišení veřejného a soukromého práva se používá několik teorií, z nichž nejjednodušší je teorie mocenská: Tato teorie rozlišuje veřejné a soukromé právo podle mocenského postavení jednotlivých subjektů právního vztahu.

Podle této teorie platí, že v soukromém právu mají účastníci právního vztahu rovné postavení, zatímco v právu veřejném se projevuje zákonem vymezené nadřazené postavení nositele veřejné moci, který v mezích zákona rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob.

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Právo veřejné – nadřízenost (stát) x podřízenost (trest, finanční) se uplatňuje tam, kde se uplatňuje veřejná moc. Veřejná moc vystupuje vůči soukromým osobám příkazy, zákazy a donucováním. Tyto vztahy jsou *založeny na nerovnosti* zúčastněných subjektů.

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Soukromým právem rozumíme tu oblast práva, kde subjekty *vystupují v rovném postavení*. Vzájemná práva subjektů jsou upravována na základě smlouvy nebo dohody.

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Do práva veřejného patří:

- Ústavní právo – ústava, LZPS, ústava + zákony
- Správní právo
- Trestí právo – protiprávní jednání
- Finanční právo – daně, poplatky
- Normy práva procesního

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Do soukromého práva patří:

- **Občanské právo** – občanský zákoník – hmotné právo, (*pozor: občanský soudní řád = procesní právo*).
- **Rodinné právo** (občanský zákoník) – manželství, rodina
- **Pracovní právo** – pracovně právní vztahy
- **Obchodní právo** (částečně také občanský zákoník)

Soukromé nebo veřejné právo?

- uzavřete s truhlářem smlouvu na zhotovení kuchyně
- obecní úřad vyřazuje starý počítač a rozhodne se ho nabídnout k prodeji ve veřejné dražbě
- policie vám dá pokutu za překročení rychlosti v obci
- revizor vám dá pokutu za jízdu MHD bez jízdenky
- do své firmy přijmete nového zaměstnance
- vaše firma musí zaplatit silniční daň

- do vaší firmy přijde inspekce práce a kontroluje zaměstnance, jestli mají pracovní smlouvu
- uzavřete novou pracovní smlouvu na pozici kontrolora finančního úřadu
- muž je odsouzen na 5 let trestu odnětí svobody, že v opilosti srazil autem ženu, která následkům zranění podlehla
- soud přiřkne manželovi přejete ženy odškodné 1 mil korun, které musí zaplatit pachatel
- jste předvolán jako svědek k soudu ve věci sporu vašich sousedů o vlastnictví pozemku

Právo HMOTNÉ a PROCESNÍ

Hmotné právo – Je určeno především k regulaci právních vztahů. Účelem hmotného práva je stanovení subjektivních práv a povinností jednotlivých účastníků právních vztahů. Základním předmětem hmotného práva je tedy vytvoření právního vztahu a struktury vzájemných práv a povinností.

Právo hmotné v občanském právu představuje (nový) občanský zákoník. V trestním právu trestní zákoník.

Procesní právo – Se věnuje způsobům a postupům, jak subjektivní právo ochránit či se ho domoci, včetně postupů, kterými mohou jednat orgány veřejné moci. Nedílnou součástí procesního práva jsou také pravidla dokazování.

Právo procesní v občanském právu představuje občanský soudní řád. V trestním právu trestní řád.

Prameny práva

- je to zdroj vzniku práva a způsob vyjádření práva

Materiální prameny práva

- Zdroje vzniku práva – společenské problémy a situace, k jejichž řešení se tvoří právní předpisy
- Hledáme to, čemu se říká „smysl zákona“ (ratio legis)
- ptáme se PROČ?

Formální prameny práva

- jsou to způsoby jeho vyjádření
- ptáme se JAK?

Formální rameny práva

- je to zdroj poznání práva
- jsou v nich obsaženy právní normy
- rozlišujeme čtyři druhy pramenů práva

Prameny práva

Právní obyčej

- nejstarším pramenem práva
- je to nepsaný pramen práva
- aby se nějaký obyčej stal pramenem práva, musí splnit několik náležitostí :
 - musí být dlouhodobě (od nepaměti) znám na určitém území
 - uznáván většinou společnosti za pramen práva (akceptace státního donucení)

Prameny práva

Soudní precedent

- právní názor vyslovený soudem má právo tvorný účinek, tzn. zavazuje soudy, které budou o podobné věci rozhodovat později
- na rozdíl od obyčeje je zdrojem cílevědomého utváření práva
- aplikace buď na principu **shody** (je-li shodný s jiným dříve vydaným precedentem, musí soudce rozhodnout stejně)
- nebo aplikace na principu **rozdílu** (soudce rozhodne dle svého uvážení, odůvodnění se stává postupem pro příště)

Prameny práva

Normativní právní akt

- normativní =
 - příkaz, zákaz, oprávnění
- právní akt = projev veřejné moci, kterým právo vytváří
- dělí se podle toho, kdo je vydává
 - zákony, ústavní zákony, vyhlášky obcí, krajů, nařízení vlády, ...
 - přesněji probereme později 😊

Prameny práva

Normativní smlouvy

- uzavřena mezi 2 (nebo i více) stranami
- musí mít normativní charakter, aby byla pramenem práva (obecným způsobem reguluje urč. oblast vztahů)
- vnitrostátní právo – *kolektivní smlouva*
- mezinárodní právo – *mezinárodní smlouvy*

Prameny práva

Prameny práva z hlediska existujících právních systémů

Kontinentální (evropský) systém

- převažuje právní normativní akt, normativní smlouva

Angloamerický (common law)

- převažují právní obyčeje, precedenty

System tradičního náboženství

- převzetí systému kmenového společenství, hlavní knihy (např. korán v islámu)

Prameny práva v ČR

V ČR jsou prameny práva pouze zákony a jiné právní předpisy (nařízení, vyhlášky apod.) a mezinárodní smlouvy.

Tyto prameny práva jsou publikovány ve **Sbírce zákonů** a **Sbírce mezinárodních smluv**.

Pravomoc vydávat právní předpisy mají v ČR:
Parlament ČR, vláda, ministerstva, ústřední orgány státní správy, orgány územních samosprávných celků

Právní řád České republiky

je to systém platných právních předpisů, které jsou seřazeny podle stupně **právní síly**

Zákonné předpisy:

- 1. Ústava ČR a ústavní zákony**
- 2. Zákony (+ zákonná opatření) a mezinárodní smlouvy**

Podzákonné předpisy

- 3. Nařízení vlády**
- 4. Vyhlášky ministerstev a ústředních orgánů státní správy**
- 5. Vyhlášky a nařízení krajů**
- 6. Vyhlášky a nařízení obcí**

Právní řád České republiky

Právní předpisy nižší právní síly nesmí odporovat předpisům vyšší právní síly, jinak je neplatný.

Mezinárodní smlouva má *aplikační přednost* před zákonem.

= pokud MS říká něco jiného než zákon, použije se MS, ale zákon zůstává platný

pramenem práva jsou i negatorní nálezy Ústavního soudu – čl. 87 Ústavy – kterými se ruší zákon

Právní řád České republiky

PLATNOST PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

- Znamená, že právní předpis byl právoplatně přijat a je součástí právního řádu
- Právní předpis je platný od chvíle, kdy je zveřejněn (zákon ve Sbírce zákonů).

ÚČINNOST PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

- Účinnost pr. předpisů je časový okamžik, od kterého jsou subjekty povinny se jím řídit.
- Tato doba (konkrétní datum) bývá v předpise uvedeno.
- Není-li uvedeno, právní předpis je účinný po 15 dnech od zveřejnění (vyhlášení ve Sbírce zákonů).

Právní řád České republiky

PŮSOBNOST PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Působnost pr. předpisů stanovuje rozsah, v jakém se předpis použije. Rozlišujeme čtyři typy působnosti:

- **osobní** – na které osoby se předpis vztahuje (např. podnikatelé)
- **územní** – prostor, ve kterém se uplatňuje (např. území ČR)
- **časová** – od kdy do kdy se předpis uplatňuje
- **věcná** – kterých záležitostí se předpis týká (např. vedení účetnictví)

K některým pojmům...

Retroaktivita v právu

- působení práv. předpisu je vždy do budoucnosti
- někdy má zákon zpětnou účinnost - působí **retroaktivně** - je to vážný zásah do práv. jistoty a nabytých práv (nejsou časté)
- retroaktivita je zakázána v trestním právu hmotném a v právu veřejném (výjimka - jestliže by posouzení podle zákona účinného po době spáchaného trestného činu bylo po zločince příznivější, lze použít tohoto práva)

Nepravá retroaktivita

- nejde o zpětnou účinnost v pravém slova smyslu a souvisí s ochranou již nabytých subjektivních práv
- právní vztahy vzniklé před účinností nového právního předpisu se sice řídí původní právní úpravou, jejich změny a nově vzniklé skutečnosti, práva a povinnosti se však již posuzují podle úpravy nové
- tato nová právní úprava tak působí pouze do budoucnosti, ačkoli reguluje dříve vzniklé vztahy
- jde o důsledek toho, že rozsah subjektivních práv a povinností by měl být vždy v zásadě **stejný pro všechny právní subjekty** a měl by odpovídat aktuálnímu stavu právního řádu

K některým pojmům...

Zákon obecný a zákon speciální

- zvláštní úprava má přednost před normou obecnější, subsidiární, která se uplatní jen tam, kde zvláštní právní předpis věc sám neupravuje (například zákon o obchodních korporacích je pro společnosti *lex specialis* a občanský zákoník *lex generalis*)

Zákon pozdější, ruší zákon předchozí.

- pozdější, resp. později účinný právní předpis má přednost před dřívějším („starším“) právním předpisem

Analogie v právu.

- znamená aplikaci právní normy, která upravuje určitou situaci na situaci skutkově podobnou, která však právem upravena není.
- přípustná jen tehdy, jestliže nelze obvyklým právním výkladem dojít k přijatelnému řešení
- v trestním právu je zakázaná